

SEDATIV VOSITALAR VA ULARNING TIBBIY TAHLILI

*Quryazova Gulzebo Farxodovna
Masharipova Sevara Ro'zimovna*

*Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi Jamoat
salomatligi texnikumi o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sedative vositalar, dorilar va ularning tibbiy tahliliga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: dori, oqsil, qon, limfa, hujayra, metabolit.

Sedativ vositalar oliy nerv tizimi qO'zg'aluvchanligini pasaytiradigan, kimyoviy tuzilishi turlicha bo'igan preparatlardir. Ular jumlasiga quyidagi dori moddalari kiradi. 1. O'simlik preparatlari - valeriana ildizi, valokormid, valosedan, korvalol, valokordin, donniplant, arslonquyruq va passiflora o'tlari. 2. Bromidlar - natriy va kaliy bromid, bromkamfora. Sedativ vositalar neyroleptiklar va trankvilizatorlarga nisbatan oldinroq kashf etilgan va tibbiyot amaliyotida qadimdan ishlatib kelinadi. Ular o'zining fannakologik ta'siri bo'yicha trankvilizatorlarga yaqin turadi. Chunki sedativ vositalar ham tinchlantiruvchi xossaga ega, lekin trankvilizatorlardan farq qilib, hishayajonlarga kuchsiz ta'sir etadi. Ruhiy o'zgarishlarda esa kor qilmaydi. Mana shunday o'ziga xos tinchlantiruvchi fannakologik xossalarga ega bo'igan preparatlarning tipik vakili bromidlardir. Ular sedativ vositalar guruhining asosiy preparatlari hisoblangani uchun tarixi va farmakologik xossalari bir qadar to'xtalib o'tamiz. Bromni tibbiyotda qo'llashning rasm bo'lish tarixi 1826- yildan boshlanadi. Shu yili Balard bromni kashf etdi va keyinchalik uning tuzlari dori sifatida ishlatiladigan bo'idi. Brom preparatlari avval har xil kasalliklarni (zaxm, sil, yurak kasalliklari) davolash maqsadida klinikada, keyinchalik esa I. P. Pavlov laboratoriyasida o'rganilganidan so'ng, ular asosan tinchlantiruvchi preparatlar sifatida ishlatila boshlandi. 1910- yilda I. M. Nikiforovskiy birinchi bo'lib bromidlar markaziy nerv tizimidagi ichki tonnozlanish jarayonini kuchaytiradi degan fikmi bildirdi.

Bu fikrga ko'ra, bromidlarning asosiy farmakologik xossasi ularning birinchi galda miya po'stlog'ida ichki tonnozlanish jarayonini kuchaytirishi va to'planishidan iborat. Bromidlarning bunday ta'siri markaziy nerv tizimining qO'zg'aluvchanligi kuchayganda ko'proq bilinadi. Shuning uchun ham bromidlar nevroz holatida tinchlantiruvchi vosita sifatida ishlatilsa, ancha samaralidir. Bromidlarning ta'siri nerv tizimining turiga bog'liq ekanligi aniqlangan. Nerv tizimi zaifroq odamlar bromidlar ta'siriga sezuvchan, nerv tizimi kuchliroqlar esa, aksincha, kam sezuvchan bo'ladi. Shuning uchun ham brom preparatlarini tibbiyot amaliyotida ishlatish chog'ida buni e'tiborga olish kerak. Bromidlar tutqanoq kasalligida ham bir qadar kor qiladi, bunday

ta'siri, kattaroq dozalar buyurilganida yaxshi seziladi. Bromidlar uxlatish xossasiga ham ega. Uyqusizlikning ayrim hollarida uyquni yaxshilaydi. Preparatlarning bunday ta'siri ularning yuqorida aytib o'tilgan mexanizmi bilan tushuntiriladi. Ishlatilishi. Bromidlar asosan asab tizimi ishining buzilishi natijasida kelib chiqadigan hoiatlarda: nevroz, nevrotik holatlarda, bezovtalik va injiqlik, uyqusizlik, isteriyada tavsiya etiladi. Brom preparatlari hozirgi vaqtda tutqanoq kasalligida davo uchun ishlatilmaydi. Depressiya holatlarida, miksedema kasalligida, uxlatadigan va neyroleptik preparatlar bilan zaharlanishda, organizm bu preparatlarni ko'tara olmaydigan paytlarida ularni tavsiya etib bo'lmaydi. Zaharlanish. Brom tuzlari me'da-ichak tizimi orqali yaxshi so'rilib, organizmda bir tekis tarqaladi. Asosan, peshob bilan chiqib ketadi. Shu bilan bir qatorda me'da-ichak va boshqa a'zolar shilliq pardasi orqali ham qisman ajraladi. Bromidlar uzoq muddat davomida ichilsa, tana to'qimalarida yig'ilib, kumulatsiyaga sabab bo'ladi. Bu holatni bromizm - surunkali zaharlanish deyiladi. Bromizmning asosiy belgilari: shaxs umuman tinchlanib, kam harakat bo'lib qolishi, xotiraning susayishi, mudroq bosishi, teriga toshma toshishi, burun va ko'z shilliq pardalarining yallig'lanishi (rinit, konyunktivit, bronxit) va boshqalardir. Surunkali zaharlanishqa buyuriladigan davo sifatida brom preparatlarini berishni to'xtatish zarur. Kasalga ko'proq miqdorda suv ichish tavsiya etiladi. Shu bilan bir qatorda, 20-25 gosh tuzi eritma hoiida ichilishi kerak.

Og'ir holatlarda gemodializ qilinadi. Nafr~v hromid. Tinchlantiruvchi dori sifatida ko'p ishlatiladigan preparat. Suvda yaxshi erigan uchun Bexterev aralashmasi tarkibiga kiradi. Preparat ayrim hollarda uyqusizlikda ham tavsiya etiladi. Ka/~v hromid. Asosan yurak-qon tomirlar kasalliklariga duchor bo'lgan bemorlarga tinchlantiruvchi va uxlatuvchi preparat sifatida beriladi. Bu preparatni venaga yuborish mumkin emas (chunki kaliy ionlari yurakning o'tkazuvchi tizimini va miokard qisqaruvchanligini susaytiradi). Valeriana va passiflora preparatlari ham markaziy nerv tizimining qo'zg'alishiga aloqador hollarda tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir preparatlarning markaziy nerv tizimiga reflektor yo'l bilan yoki to'g'ridan-to'g'ri tormozlovchi ta'sir ko'rsatishiga bog'liq. Valeriana preparatlari silliq mushaklarni bo'shashtiradi. Demak, ular tinchlantiruvchi ta'siridan tashqari, spazmolitik va og'riq qoldirish xossalariga ham ega. Tinchlantiruvchi ta'siri natijasida uyquni yaxshilaydi, ko'ngil aynishini kamaytiradi. Yurak nevrozida, nevrasteniyada va isteriyada ular ko'p ishlatiladi. Arslonquyruq tarkibida ham efir moylari, zaharsiz alkaloidlar (leonurin) bor. Valerianaga o'xshash tinchlantiruvchi ta'sirga ega. Ko'pincha yurak nevrozida, gipertoniyaning boshlanishida tavsiya etiladi.